BENGKEL PENATARAN MANUSKRIP MELAYU

Manuskrip *Hukum Maksiat di Kelantan* Dalam Konteks Sejarah dan Adab Ketatanegaraan Melayu

Dr. Jelani Harun

Dewan Bahasa dan Pustaka & Perpustakaan Negara Malaysia, Kuala Lumpur

20 April 2016

Tugas Seorang Pengkaji MS

- Meneroka manuskrip yang baharu dan membuat kajian yang baharu.
  - Katalog yang baharu
- Menguasai ilmu filologi & cara penelitian manuskrip melalui aktiviti amali.
- Membuat transliterasi & menghasilkan edisi kritis
- Memberikan interpretasi terhadap isi kandungan manuskrip.
  - Berhubungan dengan bidang kepakaran

Pengkaji Yang Baharu

- Seorang pengkaji yang baharu mendekatkan diri dengan manuskrip:
  - Menetapkan minat dan bidang kepakaran.
  - Menjejaki sarjana bidang & mempelajari apa yang telah dilakukan
  - Menguasai bidang kepakaran atau penelitian dengan mengemukakan teori, konsep atau pendekatan yang baharu.
  - Mula memperkenalkan sebuah kajian manuskrip yang baharu.

Rentas Bidang

- Sebuah MS boleh menjadi bahan kajian dalam pelbagai bidang ilmu:
  Sejarah, Agama, Budaya, Bahasa, Sastera, Sains dll.
- MS Melayu sumber kepelbagaian ilmu…interpretasi mengikut bidang ilmu.

Penerokaan MS

- Wujud masalah dalam mendapatkan MS yang baharu, asli, yang belum diterokai oleh sarjana lain.
  - Buat penilaian semula terhadap MS yang telah diselidiki sarjana.
  - Mencari MS yang lebih kecil & sederhana seperti risalah, surat, dokumen sejarah, catatan, sisipan dll.
  - MS kecil banyak tersimpan di arkib, muzium dan pusat penyimpanan MS yang lain.

Surat...

Dokumen...

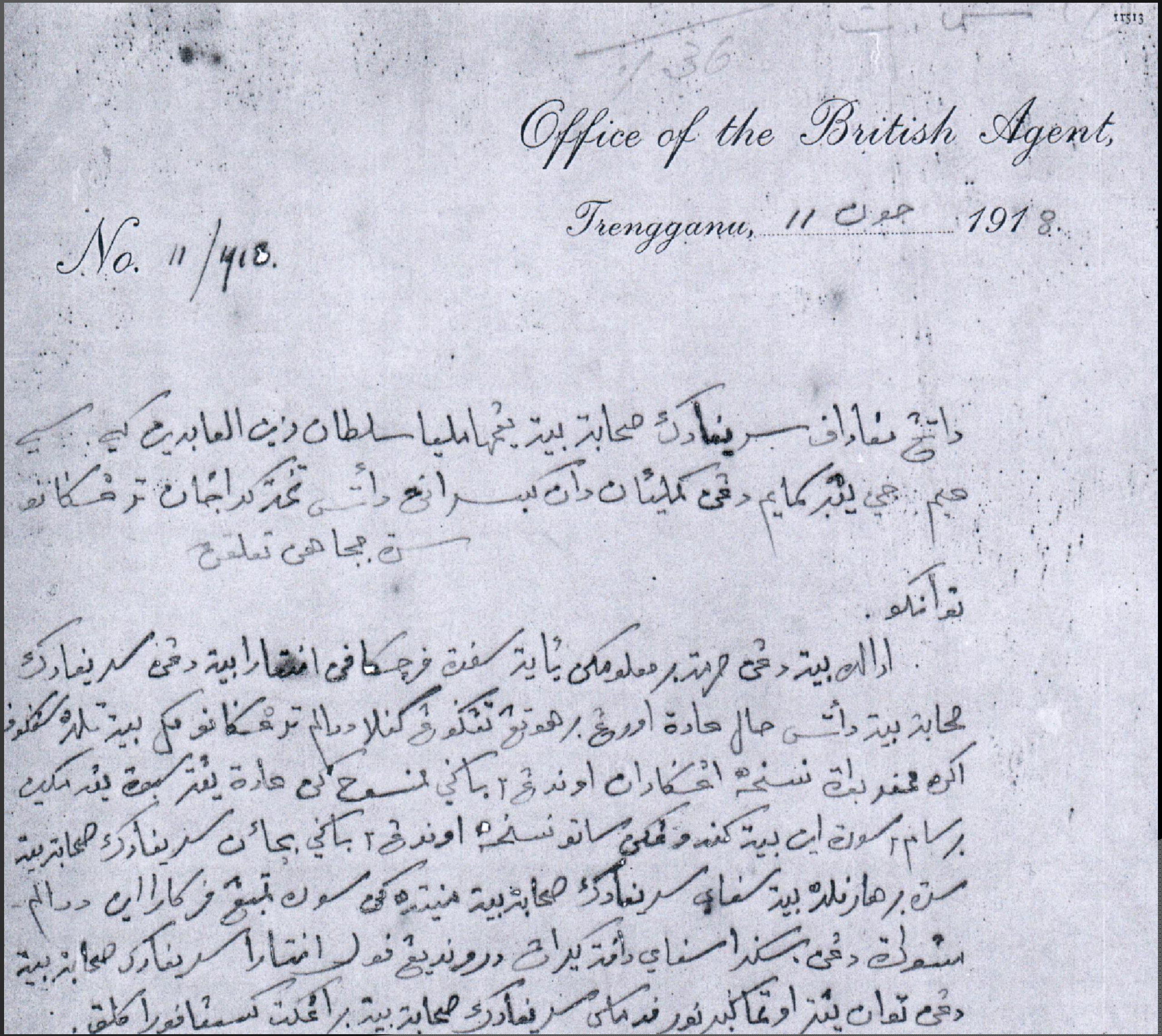

Office of the British Agent,

Trengganu, 11 جون 1918.

No. 11/918.

تله برهيمفون اهلي٢ مشوارة كراجان كارن [illegible]

[illegible]

سوده تنتو درفد اتفاق ماسيغ٢ منوروتله تندا تاغن دباوه اين:

[illegible signatures]

3.3

T. Omar.

5 140/1136

9.3.87

Sumber
Arkib Negara Malaysia

١ شرط اورڠ يڠ منجادي راج
٢ شرط اورڠ يڠ منجادي منتري
٣ فصل الت ڤڠݢاول منتري
٤ فصل حکم عادة يڠ دتنتوکن
٥ فصل حکم ڤلبسن بربونوه بونوهن
٦ فصل حکم برنتا من اکيت [illegible]
٧ فصل حکم اکار اورڠ [illegible] سلام اد اي
٨ فصل حکم [illegible] دليليت [illegible] اورڠ
٩ فصل برنيک کمڤوڠ رومه اورڠ ٢ ادا
١٠ فصل بربنت منجول [illegible] مکيني ادات
١١ فصل ممباو اورڠ برهوتڠ تاه سلام
١٢ فصل ملاريکن همبا اورڠ [illegible]
١٣ فصل منچوري اورڠ [illegible] اورڠ
١٤ فصل سيوا [illegible] اوله اورڠ
١٥ فصل [illegible] اورڠ [illegible]
١٦ فصل برکبون [illegible]
١٧ فصل [illegible]
١٨ فصل تانه ايسي نݢري
١٩ فصل بندڠ ايسي نݢري
٢٠ فصل [illegible] اورڠ برتندڠ
٢١ فصل اورڠ برهوتڠ مفارڠ هوتڠ
٢٢ فصل اورڠ بردوس ٢ کمڤوڠ ادات
٢٣ فصل اورڠ بر[illegible] بارڠ د[illegible]
٢٤ فصل سيوا اتو فاجق بر فاجق د مکين ادات
٢٥ فصل برجول کمڤوڠ بندڠ دوس ٢
٢٦ فصل [illegible] جوال [illegible] بارڠ دأکن
٢٧ فصل حصيل انسن [illegible]
٢٨ فصل حصيل [illegible] انسن سکل [illegible]
٢٩ فصل [illegible] سوره ٢ [illegible]
٣٠ فصل [illegible] ٢ [illegible] ايسي نݢري
٣١ فصل [illegible] ٢ [illegible] اورڠ
٣٢ فصل اورڠ بر[illegible]
٣٣ فصل اورڠ سيوا [illegible] ادات
٣٤ فصل سيوا [illegible] نجاة اورڠ ٢ ادات
٣٥ فصل [illegible] اورڠ [illegible]
٣٦ فصل [illegible]
٣٧ فصل اورڠ [illegible]
٣٨ فصل اورڠ [illegible]
٣٩ فصل اورڠ [illegible]
٤٠ فصل [illegible]

NEGARA MALA

بسم الله الرحمن الرحيم

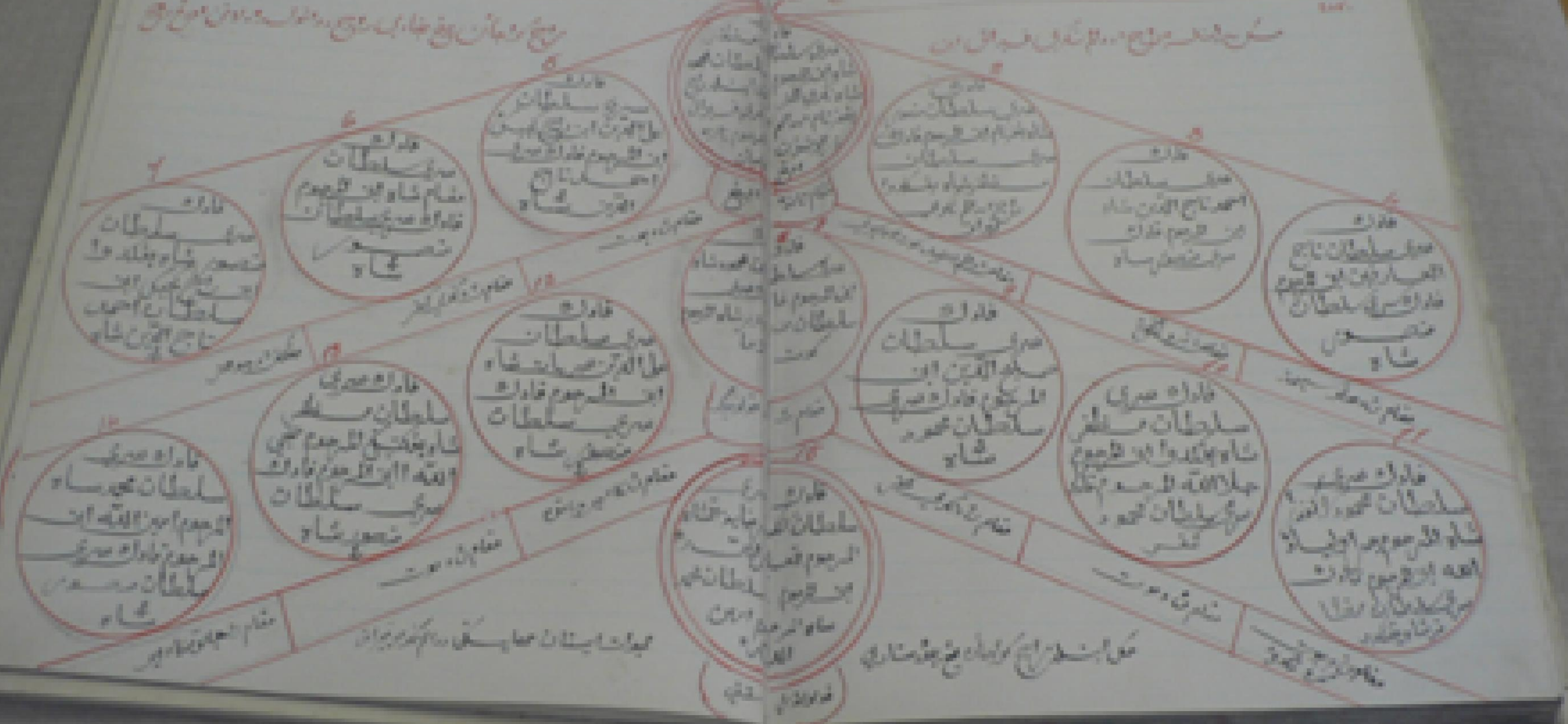

Adab Ketatanegaraan

- Suatu bidang yang banyak ditulis pada masa silam selaras dengan MS yang lahir di istana Melayu.
  - Memberi nasihat dan panduan pemerintahan kepada raja dan pembesar.

- 1. Karya adab ketatanegaraan pengaruh Arab dan Parsi (konsep awal).
- 2. Karya adab ketatanegaraan Melayu yang bervariasi dari segi bentuk dan isi kandungan tempatan.

Taj al-Salatin

- Sebuah contoh adab ketatanegaraan Melayu pengaruh Arab-Parsi yang masih belum diselenggara dan diberikan kajian yang sebaik-baiknya.
  - Terdapat lebih daripada 30 buah manuskrip dalam dan luar negara.
  - Belum ada sebuah transliterasi yang memuaskan & belum ada kajian yang mendalam.
  - Banyak **kesilapan kajian filologi** yang lalu masih berterusan sehingga ke hari ini.

Pengarang *Taj al-Salatin*

- Tidak ada MS yang catat dengan jelas nama pengarangnya sebagai Bukhari al-Jauhari.
    - Tidak ada kaitan dengan Bukhari al-Johori.
    - Nama pengarang hanya tercatat sebagai: “Bukhari…” “Bukhari yang arif” “Bukhari memberi khabar” “Bukhari yang hina” “Bukhari yang fakir” “Bukhari yang berahi” “Bukhari yang jauhari”
    - “Bukhari yang jauhari” sangat berbeza dengan “Bukhari al-Jauhari”

Buat Penilaian Semula

- Sebagai pengkaji MS, anda berhak membuat penilaian semula terhadap kajian-kajian yang lalu.
  - Pandangan yang salah harus diperbetulkan.
  - Kajian yang tidak lengkap harus dikemaskinikan.
- Penilaian yang baharu harus berasaskan fakta yang jelas agar tidak menimbulkan pelbagai kontroversi dan konflik dalam masyarakat.

Dapatan Baru?

- Penemuan manuskrip berjudul *Nasihat al-Muluk* oleh Syeikh Husain Wa'iz al-Kashifi di Aceh sekitar tahun 1603 atau 1604, mungkin karya adab ketatanegaraan yang terawal di Aceh.

  - Manuskrip bagi kitab tersebut kini tersimpan di Perpustakaan Universiti Cambridge (MS Gg.6.40).
  - Karya terjemahan tersebut merupakan salah sebuah koleksi naskhah yang pernah dimiliki oleh Pieter Willemsz van Elbinck (atau dikenali juga sebagai Peter Floris) sewaktu beliau berada di Aceh sekitar tahun 1603-1604.

MS Yang Lebih Kecil

- Di samping karya-karya utama yang wujud dalam bentuknya yang sempurna, terdapat juga karya adab ketatanegaraan yang wujud dalam bentuk yang lebih sederhana dan ringkas, seperti risalah, surat, catatan, dokumen dan sisipan helaian kecil.
- Memperlihat ciri-ciri tempatan Melayu dengan nasihat dan contoh yang berasaskan istana alam Melayu.
    - Kitab Nasihat Raja-Raja oleh Tuk Syeikh Duyung (Arkib Terengganu)

MS 783A PKMM PNM

- *Hukum Maksiat di Kelantan*
  - Semak judulnya. Boleh beri judul berdasarkan isi kandungan.
    - "Pertama-tama, yang **kepala maksiat di dalam negeri Kelantan**…"

Boleh kekalkan tajuk "Hukum Maksiat di Kelantan" atau buat tajuk baharu "Kepala Maksiat di Dalam Negeri Kelantan"

Hikayat Misa Melayu

(Keturunan Peraturan Istiadat Segala Raja-Raja
Yang Kerajaan Negeri Perak)

Karangan
RAJA CHULAN IBNI RAJA HAMID

Dikaji dan diperkenalkan oleh
JELANI HARUN

Ketua Editor
ZAINAL ABIDIN BORHAN

Terbitan Bersama
RNS Publication dan Yayasan Karyawan
Kuala Lumpur
2015

Kodikologi

- Buat ukuran manuskrip, beri keterangan keadaannya, bagaimana dengan tulisannya, jenis kertasnya, berjilid atau tidak, dll
- Adakah nama pengarang pada mukadimah, adakah tarikh & tempat manuskrip ditulis pada kolofon dll.
- Adakah watermarks?
- Warna dakwat hitam dan…
- Ada ilustrasi, gambar?

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي رفع السماء وبسط الأرض وأرسل الرياح وأظلم الليل وأضاء النهار

والصلاة والسلام على سيدنا محمد النبي المختار وعلى آله وأصحابه السادة الأبرار

ما أظلم ظلام الليل وأضاء ضوء النهار [illegible] أما بعد [illegible]

[illegible]

[illegible] رعية [illegible] بنتاكل

رعية دان بنتاكل رعية دڠن [illegible] بنتاكل راج دان بنتاكل راج دڠن

سبب بنتاكل علما دان بنتاكل علما دڠن سبب [illegible]

[illegible] دنيا دان [illegible]

[illegible]

[illegible] دنيا دان [illegible]

[illegible] العالمين [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] دڠن [illegible]

دڠن [illegible] دان [illegible] دڠن سبب [illegible] اهليث

برمول يڠ فقير قيبه بسر درهکا اکن الله تعالى دان ادڤون معصية مک بايثت بيروڠ
فرکارا يڠ تياد ستبوڠ فد الکبير فرتام يڠ کتله معصية دان الم ... کنلن
اين بوه اورڠ يڠ مرکوتس دان الم ... منافيق کان اکن نبي صلى الله عليه وسلم
دمکين کافر معصية يڠ فد کالن تاده سڤرتي تياد بليت تقوى دان فقه ... حکم
اکن حکم ... اڤد ايتوله کتله معصية دان درفد منکير بس ايت بايثت حکم ...
دان ... افضل بلهد ... تياد ... بجاکن ... ملائکة دعڠ
سلم ايت يڠ تياد ... بايثقوى ... عنداللّٰه ...
... جوال ... دان ... جوال ... دان تياد ايت ... جوال ...
... ... قدر ... بايثت ايت ...
... تياد ... عقل دان ... هندقله ... بجاکن ... اد يڠ
ايت ... تياد ... الا يڠ فد کال ... حکم ... ايت ...
دان درفد منکير يڠ بس ايت بايثت ... دان الم ... کبت
ايت ... تياد ... تياد ... تياد ...
... نايد ... تياد ... دان ...
دان درفد منکير يڠ بس ايت بايثت ... فقه ...
... دان ... کلوبايثت ... درفد منکير بس ايت بايثت ...
... دان ... درفد منکير يڠ بس ايت بايثت ... الم
... ايت ... تياد ...

دان دفرمانكن ڤول برايت [illegible] يائيت سوده اورڠ [illegible] كافر [illegible] اورڠ يڠ

ملاٴون [illegible] اكن [illegible] اورڠ [illegible] فرمان الله سبحانه وتعالى

يا ايها الذين امنوا لا تتخذوا عدوي وعدوكم اولياء ارتيڽ هي سكلين

اورڠ يڠ مؤمن [illegible] جاڠن [illegible] اكو دان [illegible] اكن

صحبة هندقڽ [illegible]

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible]

كافر [illegible] ايت جواله [illegible] دان [illegible]

[illegible] دان عبادة [illegible] الله [illegible]

[illegible] الله [illegible]

صلى الله عليه وسلم

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible]

[illegible] زكاة [illegible] فرمان الله تعالى انما الصدقات

للفقراء والمساكين [illegible]

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible]

[illegible] اورڠ [illegible]

[illegible] رمضان

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible]

[illegible] ايت [illegible] دان [illegible]

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible]

[illegible]

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible] دان [illegible]

[illegible]

دان دفرمانكن ڤول برايت يائيت [illegible]

[illegible] على الله [illegible]

[illegible]

بنا [illegible] دان [illegible] دان انق [illegible] مك عمل [illegible] ايت عمل

[illegible] سبحانه وتعالى [illegible] دان درفد

منافق [illegible] ايت تياد تاهو [illegible] مڠتاهوءي [illegible] دان عالم

مڠتاهوءي [illegible] الله سبحانه وتعالى [illegible] دان

درفد منافق [illegible] كافر [illegible] درفد [illegible]

فرمعون [illegible] ايت

دان درفد منافق [illegible] تياد [illegible] درفد [illegible]

محمد صلى الله عليه وسلم [illegible] دان [illegible]

[illegible] دان جاڠن

[illegible] الاشتغال [illegible] دان جاڠن

منافق [illegible] دان [illegible]

[illegible] دان [illegible] فصل زكاة [illegible]

درفد [illegible] دان [illegible] دان [illegible]

[illegible] دان واجب [illegible]

[illegible] رعيت [illegible]

[illegible] دان [illegible] جاهت [illegible]

[illegible] دان [illegible] دان واجب [illegible] جاڠن

[illegible] ... [illegible]

تعالی [illegible] ... تعالی [illegible]

[illegible] ...

[illegible] ... رب العالمین و صلی الله علی سیدنا

محمد و علی آله و صحبه و سلم [illegible] ... [illegible]

Transliterasi

- Buat transliterasi MS mengikut kaedah yang ditentukan.
  - Edisi kritis?
  - Bagaimana dengan tulisan & penggunaan bahasa dalam MS?
  - Transliterasi dan edisi yang baik akan menyumbang dalam penilaian pemeriksaan tesis, penerbitan makalah atau untuk tujuan-tujuan yang lain.

Analisis

- Buat analisis terhadap MS, beri interpretasi mengikut bidang kepakaran
- Isi utama MS:
  - Senarai beberapa permasalahan sosial yang berlaku di Kelantan yang berlawanan dengan nilai dan ajaran Islam…mungkar dan maksiat yang boleh membawa kebinasaan kepada negeri Kelantan.
  - Nasihat kepada Sultan Kelantan agar membendung segala permasalahan mungkar dan maksiat tersebut berasaskan ajaran Islam.

Mukadimah

- Ketahui olehmu hai raja yang mempunyai perintah atas rakyat yang dhaif, bahawasanya binasa negeri itu dengan sebab binasa segala rakyat, dan binasa segala rakyat dengan sebab binasa segala raja-raja, dan binasa segala raja-raja dengan sebab binasa segala ulama, dan binasa segala ulama dengan sebab dikerasi akan mereka itu oleh kehendak kemegahan dunia dan berkehendak menghimpunkan arta dunia, maka menurut mereka itu akan kehendak raja-raja, dan jikalau menyalahi bagi syarak sekalipun, kerana tamak mereka itu akan kemegahan dunia dan arta, maka tinggal di atas raja-raja berkekalan atas mengerjakan **maksiat** yang dimurka oleh Tuhan Rab al-‘alamin. (hlm. 1)

Kepala Maksiat?

- Bermula yang terlebih besar durhaka akan Allah Ta'ala dan **ibu maksiat** mereka itu beberapa perkara yang tiada terbunyi pada raja akan dia. Pertama-tama, yang **kepala maksiat di dalam negeri Kelantan** ini, bahawa orang yang berkuasa di dalam negeri ini **[menabangkan?]** akan syariat Nabi sallallahu 'alaihi wassalam dengan **[kapak?] maksiat** yang dinamakan adat, seperti tiada baginya tuan dan penghulu yang memegang akan hukumnya, segala-gala itulah **kepala maksiat**. (hlm. 2)

Undang-Undang Rimba?

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu hukum **[guanya?]** atas rakyat, apabila berbalah dua orang tiada boleh selesai bicaranya rakyat melainkan dengan **selam air** yang tiada **[bernyawa]** baginya, iaitu pun dengan beberapa azab atas rakyat oleh setengahnya jual anaknya, dan setengah jual dusun tanah airnya, dan setengah jual lembu kerbau masing-masing atas kadarnya sehingga jadi fakir berutang, sebab perbuatan **selam air** itu jadi tiadalah bagi kita itu akal dan **[nazar?]** dan nyata hendak selesaikan bicara orang itu hanya air jua. Maka tiada suatu agama yang dihukumkan padanya dengan hukum bersalah itu segala-gala (hlm. 2).
-

Mungkar dan Maksiat

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu membenarkan teruna **[main muda?]** di dalam negeri kita ini sehingga jadi orang yang jahat itu seperti binatang tengah jalan, tiada takut dan tiada malu segala-gala sehingga naik turun Keling dan Cina malam siang tiada siapa tegah dan larang.
- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu bahawa campur-bercampur orang laki-laki dengan orang perempuan pada tiap-tiap tempat kedai dan lainnya.
- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu makan riba di dalam negeri ini sehingga jadi umum tiada siapa tegahkan sekali-kali...(hlm. 2)

Mungkar dan Maksiat

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu membenarkan kepada kafir Cina itu jual akan arak di dalam negeri Islam dan jual daging babi dengan nyata di dalam negeri Islam, dan membawa mayatnya dengan serunai dan palu-paluan di dalam negeri Islam, atau berarak dengan usungan atau berhala gambar di dalam negeri Islam, kesemuanya ditegah oleh syariat Nabi Muhammad sallallahu ‘alaihi wassalam...

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu tiada mendirikan had atas orang yang meninggalkan sembahyang yang wajib dan tiada dita’zirkan orang yang meninggalkan puasa Ramadhan.

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu membenarkan kepada orang Cina itu bermain judi dan **[karu-karan?]** di dalam negeri kita ini (hlm. 3).

Kesenian Rakyat?

- Dan daripada munkar yang besar itu bermain menora dan makyung dan **[ruyan?].**
- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu bermain peteri dan **[kabih?]** yang dusta Allah dan Rasul-Nya (hlm. 3).
- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu pelaga sekalian binatang seperti lembu kerbau dan biri dan hayam dan anak ikan. Maka amalan yang demikian itu amalan kaum Nabi Lut yang berbalikkan oleh Allah subhanahu wa ta'ala akan negerinya (hlm. 4).

Hiburan Rakyat?

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu beberapa rumah **[bong?]** di dalam negeri kita yang berhimpun pada zina laki-laki dan perempuan yang jahat serta kita membenarkan kepada zina pekerjaan yang demikian itu (hlm. 4).

Interpretasi

- Buat interpretasi mengikut bidang kepakaran masing-masing: agama, sejarah, sastera, bahasa, budaya dll.
  - Konsep “mungkar” dan “maksiat” perlu diberikan kupasan.
  - Perkataan yang kabur perlu diberikan keterangan kritis: main muda, karu-karan, ruyan, bong…
  - **Apakah pandangan anda terhadap permainan menora, makyung, peteri, kabih & ruyan yang dikatakan mungkar dan maksiat?**

Nasihat Adab

- Maka sayugia bagi raja-raja bahawa mengambil sedikit redha daripada orang yang membuat pedaya raja dan jangan segera mengambil salah atasnya seperti tarik lembu kerbau dan ikat pintunya dan jangan menahankan akan dia daripada kerja dirinya.(hlm. 4)

Nasihat Adab

- Dan sayugia bagi raja pula bahawa memperiksakan atas hamba rakyatnya orang darat itu pada fasal zakat padinya serta berhematkan akan dia daripada perbuatan tuk imam, dan khatib, dan bilal, dan **[kuyang?]**, dan penghulu, kerana masing dari barang yang tersebut itu hendak merampas akan rakyat. (hlm. 4)

Nasihat Adab

- Dan wajib atas raja bahawa suruh pada tiap-tiap daerah seorang mata-mata menyampaikan kepada raja perbuatan rakyat supaya ketahui oleh raja-raja akan orang yang baik daripada orang yang jahat. (hlm. 4)

Nasihat Adab

- Dan demikian itu suruh seorang yang baik-baik menilik di dalam kedai antara **[katan?]** dan cupak dan hasta dan dacing supaya jangan menzalimkan setengah akan setengahnya. (hlm. 4)

Nasihat Adab

- Dan daripada munkar yang besar itu iaitu tiada ditaruh qadhi yang sepatutnya dan mufti yang sepatutnya dan ulama yang sepatutnya di dalam negeri kita ini mendirikan akan hukum Allah subhanahu wa ta’ala yang sebenarnya (hlm. 4).

Akhiran

- Maka hendaklah fikir dan insaf dan kembali kepada Allah Ta’ala dengan taubat kepada Allah Ta’ala…dan meninggalkan segala perkara yang tersebut itu dengan menyesal dan azam yang kuat di dalam hati tiada kembali kepada mengerjakan dia selama-lamanya, nescaya dikasihi Tuhan Rab al-’alamin. (hlm. 5)

Rumusan

- Tetapkan minat anda, perdalami bidang filologi, terokai manuskrip yang baharu, kemukakan pandangan yang baharu & hasilkan penulisan yang baharu.
- MS adab ketatanegaraan tempatan menampilkan nilai-nilai dan contoh berasaskan sejarah masyarakat & institusi raja-raja tempatan.
- Hargai MS yang kecil & sederhana tetapi mengandungi banyak maklumat.
- MS *Hukum Maksiat di Kelantan* boleh diberi tafsiran dari pelbagai sudut ilmu dan bidang kepakaran pengkajinya.

- **SEKIAN TERIMA KASIH.**
- jelani@usm.my